

Ragnar Hauges långa perspektiv

Den unge juristen Ragnar Hauge knöts egentligen till Statens Institutt for Alkoholforskning (SIFA) i Oslo första gången redan för över 35 år sedan. Han verkade på Institutt for kriminologi ved Universitetet i Oslo fram till 1975 och på deltid som professor i sociologi och senare kriminologi åren 1979–2003. För NAT:s läsare är han dock mest känd som chef för SIFA 1975–1988 och därefter som forskare där.

Hauges produktion är omfattande, med flera stora teman: från ungdom och kriminalitet och ungdom och alkohol, till kriminologiska grundarbeten, lagstiftningsöversikter och historiska perspektiv på alkohol- och narkotikapolitiken.

Ragnar Hauge är sedan ett drygt år tillbaka pensionerad, men går fortfarande varje dag till sitt arbete på institutet, som numera döpts om till Statens Institutt for Rusmiddelforskning eller SIRUS. Detta är inte bara till glädje för hans arbetskamrater utan också för NAT, som kunde göra en försenad 70-årsintervju i mars 2005.

Hauge och kriminologin

Du fick din juridiska ämbetsexamen 1959 och sedan kom du ganska omedelbart till Institutet för kriminologi. Var det då en institution inom den juridiska fakulteten?

Ja, den hade upprättats redan år 1954, men där fanns vid denna tid fortfarande bara professor Johs Andenæs. Kriminologiska institutet var det första institutet inom den juridiska fakulteten.

Hade man några förebilder i Norden för satsningen på kriminologi?

Det fanns inga andra motsvarande institut i Norden, men det fanns en docent i kriminologi i Danmark, Carl O. Kristiansen. Men det fanns ju egentligen inte heller någon kriminologi. Överhuvudtaget fanns det ju litet samhällsvetenskaplig forskning i Norge, den kom först efter kriget. Samhällsvetare var en bristvara; det fanns någon enstaka person som hade tagit examen i USA. Vi hade på 50-talet fått vår första professor i sociologi, Sverre Holm. I hans kontor fick också Institutet för kriminologi hyra ett rum. Institutet hade alltså en professor och studenterna var sociologer. 1954 upprättades också en docentur i kriminologi, men det fanns ingen som var kompetent. Den förblev obesatt tills Nils Christie tillträdde 1959. Han hade sin bakgrund inom sociologin. Nils frågade sedan mig om jag ville komma till institutet. Jag hade haft Christie som lärare när jag gjorde ett s.k. specialfag för den juridiska ämbetsexamen. Jag visste inte riktigt vad jag skulle ägna mig åt och Christies erbjudande lät spännande. Jag började forska på Statens Institut for Alkoholforsknings (SIFA)s budget.

Ja, du har ju kunnat hävda att du var anställd av SIFA innan SIFA var etablerat.

Det fanns ett beslut om att upprätta SIFA,

men man hade inte ännu anställt någon. Sverre Brun-Gulbrandsen anställdes först hösten 1960. Det fanns fortfarande inga alkoholforskare. Men Christie var utnämnd till ordförande i styrelsen för SIFA, så det blev med dess pengar jag började forska.

Vad var orsaken till att Norge så tidigt fick ett alkoholforskningsinstitut?

Den första orsaken är väl den norska inställningen till alkoholen – det har alltid uppfattats som ett allvarligt problem. I Sverige valde man att reagera genom att inrätta professorer. I Norge var det på 60- och 70-talet vanligt att man upprättade institut för olika forskningsområden.

Dina första publikationer handlade om alkoholvanor bland storstadspojkar, med Nils Christie 1962, och dryckesvanor bland ungdomar i Norden med Kjetil Bruun ett år senare. Vad kommer du särskilt ihåg från arbetet med dem?

I projektet med Kjetil hade jag huvudansvaret för ett avsnitt om alkohollagstiftningen i de nordiska länderna så jag reste runt till kontrollmyndigheter och liknande. På den tiden var det ju litet exceptionellt att resa utomlands. Jag bodde också hos Kjetil i hans stuga i skärgården och vi skrev rapporten tillsammans, även om det kanske var han som gjorde 97 procent. Det blev min väg in i alkoholforskningen. Sedan hade jag också ansvar för den norska delen av studien med en uppföljningsstudie fyra år senare bland ungdomar i Norge.

Ganska snart efter detta åkte jag till Cambridge. Där hade det etablerats ett kriminologiskt institut, det första i England, och jag gick faktiskt på deras första kurs. Vi var ca 20 på kursen och hälften av dem ungefär har blivit inom universitetsvärlden. Jag var den enda från Norden, där fanns

deltagare från många länder, Indien och Egypten bland annat.

Cambridge-kriminologin var starkt präglad av den kontinentala kriminologin. De tre ledande kriminologerna i England var flyktingar från Tyskland eller tyskockuperade områden. I förhållande till den amerikanska kriminologin, som var mera sociologiskt inspirerat, var den kontinentala skolan mera psykologiskt och juridiskt präglad. Så det låg egentligen ganska långt från vad man idag förknippar med kriminologi. Cambridge-tiden fick kanske inte så mycket betydelse för mina senare arbeten. De artiklar som jag refererar till i mina böcker om ungdomskriminalitet från slutet av 60-talet är i stort sett från USA där ju Chicagoskolan etablerat sig vid denna tid. Kriminologin förändrade sig i ganska mycket i slutet av 60-talet, med radikaliserings av samhället, studentrörelsen, marxismens intåg, och samhällsvetenskaperna tog överhuvudtaget ett stort skutt framåt.

Det nordiska sommaruniversitetet var väl då en samlingspunkt för kriminologer eller samhällsvetare med intresse för avvikande beteende och sociala problem, inte minst från Finland och Norge?

Ja, jag skulle vilja säga att det från början var ett forum för personer som var intresserade av samhällsvetenskap, eftersom den grenen fortfarande var så svag. De facto utexaminerades de två första personerna med kriminologi som huvudämne från Oslo universitet först år 1971. En av dem var Hildigunnur Olafsdottir, medlem av NAT:s redaktionsråd.

Nordiska samarbetsrådet för kriminologi etablerades i början av 60-talet och blev väldigt centralt för kriminologin i alla våra länder, där det ju knappast fanns ens en

kriminolog per land. Samarbetsrådet träffades årligen på seminarier och jag tror man kan säga att alla som jobbade med kriminologi på den tiden var där. Mötena alternerade mellan de nordiska länderna. Där fanns bland annat Klaus Mäkelä och Inkeri Anttila från Finland, där fanns Kristiansen och Karen Berntsen som har hållit på med behandling av ungdomar från Danmark, och Knut Sveri, som ju egentligen var norsk, från Sverige.

Samhällskritiken bland kriminologer under slutet av 60-talet vände sig bl.a. mot den behandlingsideologi som ledde till att man fick obestämda domar. Primärt ville vi ju att man skulle reducera straffen, hålla folk borta från fängelserna, men om man straffade någon skulle det vara klart under vilken tid. Vi kritiserade också lagtillämpningens klasskaraktär, där domarna varierade beroende på den åtalades sociala bakgrund.

Hur var relationerna mellan normmännen och de andra nordiska kriminologerna?

Vid den här tiden var vi nog starka, eftersom vi var de enda som hade ett eget universitetsinstitut för kriminologi och vi hade Andenaes som var en central person. Men danskarna var också aktiva i början.

Klientrörelserna kom ju också vid denna tid. Engagerade du dig i dem?

Nej det gjorde jag inte. Det var andra, t.ex. Thomas Mathiesen och andra personer på institutionen för rättsociologi, som upprättades 1961, som var mera aktiva där.

Du skrev två böcker 1968 och 1970 om ungdomskriminalitet och delkulturer bland ungdomar. Samhället var ju väldigt annorlunda då, mycket mera homogent än idag. Hur gångbara tror du att de syn-

punkter och de forskningsresultat du redovisar skulle vara idag?

Subkulturer är ju mera aktuella än någonsin, det är ju bara ett annat ord på samma företeelse. Och bortsett från att invandrargrupperna gör att det blivit litet svårare att prata om en enhetlig norsk kultur så tror jag att vi fortfarande har ganska likadana attityder i Norge, liksom då och att de unga bildar egna kulturer i relation till det.

Din bakgrund i juridik, har den påverkat ditt sätt att göra forskning?

Jag känner mig ju mera som en samhällsvetare än som en jurist. Juridiken är upptagen av tolkning och logik och av att saker och ting kan ses från olika sidor. Jag är väl kanske litet jurist på så sätt att jag inte kanske är lika fantasifull som sociologer kan vara. Jag vet inte om det är ett plus eller ett minus. I och för sig tror jag att juridiken kan öppna mera än den stänger. Wilhem Aubert, Noregs främsta sociolog, var ju faktiskt jurist.

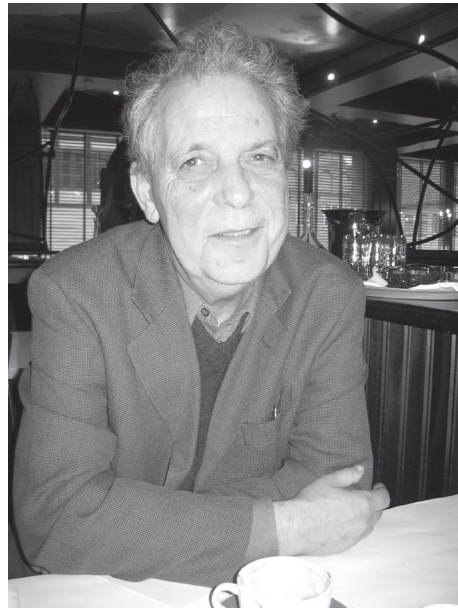
Hauge och SIFA/SIRUS

Om vi förflyttar oss litet fram i tiden, så efter att du varit verksam inom kriminologin kom du år 1975 till SIFA som chef.

Ja, hade det blivit ledig ett professorat i kriminologi så hade jag nog inte gått över till SIFA. På det sättet var det en tillfällighet att det gick som det gick, men det var inte heller några problem för mig att komma tillbaka. I tretton år, d.v.s. två perioder, var jag chef. Institutet var inte särskilt stort när jag kom, 8–10 anställda.

Vad ägnade sig institutet åt under de tretton år du var dess ledare?

Ole-Jørgen Skog höll på med totalkonsumtionsmodellen, vi hade en hel del forskning om omsorg och behandling. Så

hade vi de femåriga dryckessurveyerna, som ju startade redan 1960. Vi hade också en del ungdomsforskning, från slutet av 60-talet.

Hade du några visioner när du tillträdde som chef?

Nej, egentligen kom jag för att jag ville arbeta utan stora programförklaringar och förändringsplaner. Min ankomst innebar inga stora ändringar för de anställda.

Det som hände under de åren var ju att narkotikaforskningen, som ju var mycket mera kontroversiell, fick mycket större plats och det föranledde större konflikter än tidigare. Tidigare hade institutet bara haft en stor konflikt och det var då Sverre Brun-Gulbrandsen satte igång en undersökning av det oregistrerade bruket av alkohol. Det visade sig att det fanns väldigt mycket hembränt i Norge och då kom det ett antal propåer från höger ort om det olämpliga i att forska i sådana pinsamma och otillåtna företeelser.

Hur var det då med institutets förhållande till departementet, som ju finansierar det, i dessa konfliktsituationer?

Vi hade ju en styrelse som skulle vara oavhängig av departementet och det gjorde att vi inte kunde bli ålagda vissa saker.

Vad anser du om institutets position i det avseendet idag?

Institutet har idag mera uppgifter som pålagts oss av departementet. Men så länge vi får definiera hur vi löser uppdragen är det inte ett stort problem. Jag skulle kalla det en liten belastning. Det kan förstås i princip leda till att man underlåter att forska i känsliga frågor, men jag kommer inte på något exempel på att det skulle ha hänt.

Jag tror inte det är våra forskningsteman som är problematiska för dem som har en kritisk inställning till institutet, det är mera beställningsforskningens stora roll och därmed det ekonomiska beroendet. Det kan leda till misstankar om att SIRUS, som ju institutet heter idag, blir försiktig med att gå ut i massmedia med kontroversiella resultat. Och synligheten i offentligheten har ju blivit allt viktigare.

Hauge om folkhälsan och medikaliseringen

Som forskare har du inte sysslat med ungdomskriminalitet på länge. Däremot har du förstås ägnat dig åt alkohol på olika sätt, inte minst med historiskt perspektiv. På det här området har det inte varit så många kontroversiella frågor. På senare år har du dock i olika sammanhang fört fram en kritik mot folkhälsoperspektivet på alkoholfrågan.

Ja, jag har ju egentligen inte gått in i alkoholpolitiken. Den enda gången var när jag satt som sekreterare för en kommitté av statssekreterare där vi kastade fram en del

lösa förslag, såsom att bara sälja svagare öl i butikerna. Det var vid den tiden när Sverige fick mellanöl i butikerna. Men jag var egentligen inte personligen så engagerad i den frågan och det blev inte så stor offentlig debatt om det.

Folkhälsobegreppet är en annan sak. Det är viktigt vilka begrepp man använder eftersom det präglar den politik som bedrivs. Folkhälsoaspeketen har fått ett starkt internationellt fotfäste, bl.a. inom WHO och för att få upp det på den internationella agendan kan det vara berättigat. Det är en realitet att alkoholproblemen ser olika ut och i vissa länder är resultatet av långvarigt, högt förbruk ett medicinskt problem.

Men i de flesta europeiska länder är det framförallt ett socialt problem. Problemen hos oss i Norden är främst knutna till kraftig berusning. När man då börjar tala om att alkoholen är en folkhälsofråga så blir det medicinarnas område, man introducerar en medicinsk terminologi och en medikalisering av alkoholproblemet är inte den rätta vägen i Norden.

På narkotikaområdet är medikaliseringen ännu starkare också i Norden. Vad tycker du om det?

Ja, men där handlar det om en liten grupp, de som har gått längst i sitt missbruk, och där kan jag acceptera det. Det samma gäller alkoholbrukare som har ett särskilt stort förbruk, där kan nog medicinen ha en viktig roll. Metadonbehandling är ju en substitutionsbehandling, att ge ett narkotiskt ämne i stället för ett annat. I princip borde det kanske vara allra bäst att ge dem heroin, det kanske skulle minska sidomissbruket allra mest.

Medikaliseringen har ju också kommit in på andra sätt, t.ex. så att behandlingen av missbrukare i Norge har blivit en del av

de medicinska specialisttjänsterna. Det är ett paradigmskifte, behandlingen förändras från att ha varit en social institution till att bli något som visserligen kallas tvärfackligt, men som blir parallellt med psykiatri och somatisk vård.

Det tror jag är olyckligt, eftersom problemen bakom alkohol- och narkotikamissbruk primärt är sociala och mellanmännsliga. För narkomanerna är problemet det att de har en så svår situation att de upplever det som helt outhärdligt att vara nyktra. De använder narkotika inte för att de njuter av det utan för att tanken och vissheten om verkligheten är övermäktig. Det är en flykt från något som vem som helst skulle fly. Det gäller ju också andra berusningsmedel – man använder dem för att det är så jävligt att vara nykter.

Hauges perspektiv på alkohol- och narkotikapolitiken

Med ditt långa perspektiv på alkoholpolitiken, hur skulle du karakterisera utveck-

lingen sedan 1960-talet?

Jag ser inga särskilda skeden utan menar att det från 1960 varit en jämn period av liberalisering där tillgängligheten har ökat från ett år till ett annat och attityderna till alkoholen blivit alltmer liberala. När jag var ung på 60-talet slutade serveringen på alla restauranger i Oslo klockan tolv, förutom en nattklubb som var öppen till klockan tre. Idag har alla öppet till halv fyra. Så medan vi kom hem i rimlig tid från krogen, vacklar dagens ungdom hem på morgonkvisten.

Vad tror du om alkoholpolitikens framtid? Kommer liberaliseringen att fortsätta eller sker det en återgång till en mera restriktiv politik?

Tecknen i tiden tyder knappast på ökade restriktioner, även om jag läste i dagens tidning att det var tal om att minska öppethållningstiderna. Men det visade sig att det gällde områden där det bor mycket folk. Jag tror inte mycket på att det blir någon ändring i kursen. Jag tror inte att vi har

alkoholmonopolet kvar om tjugo år.

Jag tror också att vi får en mera liberal inställning till narkotika.

Ja, på narkotikaområdet har det ju varit en hel del dramatik sedan 60-talet. På 60-talet fanns det väl inte mycket narkotika i Oslo?

Nej, då fanns det några kroniska morfinister som hade lärt sig injicera av sina läkare. 1965 kom narkotikaproblemet med det första rättsfallet mot en person som använde cannabis. Problemet ökade något fram till 1970 men fick mycket publicitet, eftersom haschrökarna slog sig ner i Slottparken. Från 1975 låg bruket på en ganska stabil nivå fram till början av 1990-talet. Sedan kom heroinet. Då kom horse-rörelsen som ledde till ett uppsving. Det som idag upplevs som ett narkotikaproblem är ju först och främst de utslagna heroinisterna.

Du har i olika sammanhang talat för en avkriminalisering av bruk av narkotika, redan på 80-talet.

Ja, min syn utgår ifrån att straff inte är verkningfullt på det här området. Det är orätt att straffa personer för handlingar som inte skadar andra än sig själva. Skall man förhindra bruk bör man använda andra medel än straff, såsom upplysning och påverkning av annat slag.

NAT: Upplysning verkar ju inte vara så effektivt?

Den som säger att upplysning inte verkar kastar ju ut allt vad barnuppföstran och skolundervisning heter. Jag har svårt att tro att det inte är möjligt att påverka människor. Och vi tror ju fortsättningsvis att vi kan uppföstra barn. Många av de sätt som används idag är däremot säkert inte så effektiva och det är svårt att mäta resultaten av upplysning.

Inom strafflagskommittén har vi nu föreslagit en avkriminalisering av eget bruk. Det går nog inte igenom, men jag anser att det är en tidsfråga innan det kommer. Det ligger ju en orättvisa i det här också. I fallet cannabis är det ju ingen som påstår att skadeverkningarna är större än för alkohol.

Inom narkotikapolitiken har jag haft flera kontroverser. Jag hade en ganska slitsam period på 80-talet, efter en artikel om narkotikaskadorna 1982 (Narkotika – landsplåga eller syndabukk?).

Vid samma tid rustade polisen upp sin narkotikabevakning och profilerade sig på ett nytt sätt i narkotikafrågan. – Nu har de knappast kvar en egen sektion.

Det fanns ingen stad i Europa på 1980-talet som hade så många narkotikapoliser som Oslo, 84 heltidsanställda. Det var också då som maximumstraffet på 21 år kom. Min kritik mot reaktionerna uppfattades som ett angrepp på polisens expansionsplan.

Idag är upplevelsen av narkotikaproblemet annorlunda. Nu är narkomanerna utslagna, och utgör inget polisproblem. Förutom dem finns det "vanliga" ungdomar som använder narkotika, men de är inte synliga för polisen. Idag är narkotikabekämpningen integrerad i annan kamp mot organiserad brottslighet. Smuggling är t.ex. problem idag, och där handlar det om organiserad kriminalitet.

Jag tror att narkotikaproblemen kommer att vara av ungefär samma storlek i framtiden. Bruket kommer att avkriminaliseras. Åtgärderna kommer i ökad grad att bli annat än straff och polisinsatser. Så småningom kommer samhället att anpassas sig till narkotikan liksom det anpassat sig till alkoholproblemen.

Det finns ju vissa studier som tyder på

att narkotikabruket i Norge är tyngre än på annat håll, med mera injicering och en hög dödlighet. Har du några funderingar kring vad som kunde vara orsaken till det?

För det första vet jag inte hur mycket tyngre det verkligen är i Norge. Men vi har ett sprutproblem och inte ett rökproblem. En orsak till det kan vara att vi haft en så sträng kontroll och att narkomanerna varit så förföljda att narkotikan blivit väldigt dyr. Om den är väldigt dyr så måste man ju injicera den. Den narkotika vi får till Norge är heorinbas som egentligen skall rökas och inte injiceras, för att kunna injiceras måste den blandas med syre, man måste springa runt till apoteken och köpa citronsyra – det är ganska komplicerat.

Hauges böcker och begrepp

Du har skrivit flera böcker om både alkohol- och narkotikapolitiken med ett tydligt historiskt perspektiv. Flera av dem har nästan karaktären av läroböcker – är det så du har tänkt dem?

Nej, jag skriver böckerna för mig själv, för att jag tycker att det är intressant att hitta de historiska sammanhangen. Jag vill ju förstås gärna att böckerna skall bli lästa, men jag skriver inte primärt för att de skall få en betydelse för andra och siktar inte heller på att bli bestseller författare, även om jag förstås hoppas på bådadera.

Nu är det ett helt år sedan du blev for-

mellt pensionerad, men du arbetar ju på samma sätt på institutet som förut. Den enda skillnaden är att du inte kan avkrävas några särskilda arbetsuppgifter. Vad har du för framtidsplaner?

Jag håller på med en bok om psykoaktiva medel i ett historiskt perspektiv. Jag undervisar litet, skriver en och annan artikel.

Att jag inte hittar på något roligare att göra än att arbeta som förr sammanhänger nog med att jag är ett ganska tråkigt vandedjur som trivs bäst när tillvaron är förutsägbar och det inte sker stora förändringar. Så länge jag får behålla mitt kontor och får gratis lunch och trivs med mina förra kollegor så stannar jag nog på SIRUS.

Ditt bästa arbete kan med andra ord ännu komma. Men om du skulle välja ett arbete i din enorma produktion som du är särskilt stolt över, vad skulle det vara?

Då skulle jag välja min bok från 1970, "Kriminalitet som ungdomsfenomen". Den handlade om "det fiktiva sociala trycket", ett begrepp som jag anser att jag faktiskt myntade, liksom jag också hittade på det beslätade "majoritetsmissförståndet".

Intervjuare:

Astrid Skretting, forsker,
Statens institutt for rusmiddelforskning, Sirius, PB
565 Sentrum, No-0105 Oslo
E-post: as@sirus.no

Kerstin Stenius